

De Staat van Inclusief Onderwijs 2024

ECIQ

leren
zonder belemmering

Voorwoord

Hoe inclusief is het hoger onderwijs in 2024? Het Expertisecentrum Inclusief Onderwijs (ECIO) brengt met dit rapport de voortgang en uitdagingen in kaart. De Staat van Inclusief Onderwijs fungeert als thermometer en gids: het toont successen, benoemt knelpunten en biedt aanbevelingen. Deze editie bouwt voort op het fundament van 2022, waarin de acht elementen als kapstok voor inclusief onderwijs werden geïntroduceerd.

Sinds Nederland in 2016 het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een handicap ratificeerde, zijn we verplicht om werk te maken van inclusief onderwijs. De huidige editie laat zien dat in het hbo en wo wederom stappen zijn gezet richting een toegankelijker en inclusievere leeromgeving. Steeds meer instellingen – inmiddels 78% – hebben het VN-verdrag omarmd en hiervoor een intentieverklaring getekend, en bijna allemaal hebben zij inclusie als speerpunt opgenomen in hun meerjareavisie (90%). Een toenemend aantal onderwijsinstellingen heeft hun beleid aanpast aan het **sociaal model**. Vorig jaar heeft 31% van de instellingen dit al opgepakt, en dit jaar 38%. Dit toont een sterk groeiend commitment om gelijke kansen te creëren.

Naast toenemende bewustwording zien we brede inspanningen van onderwijsinstellingen om medewerkers te professionaliseren, de informatievoorziening en digitale toegankelijkheid te verbeteren. Studenten merken deze vooruitgang: de bekendheid van het ondersteuningsaanbod steeg van 67% naar 70%, terwijl de tevredenheid over de geboden ondersteuning relatief hoog blijft.

Ondanks de vooruitgang blijft de praktijkimplementatie van het VN-verdrag een uitdaging. Stagediscriminatie treft 5 à 6% van de studenten met een functiebeperking in het hbo en wo, die stuiten op ontoegankelijke eisen, gebrek aan begeleiding en begrip, en soms zelfs onvriendelijke behandeling en soms uitsluiting. Ook de overgang van studie naar werk verloopt moeizaam: afgestudeerden met een ondersteuningsbehoefte zijn twee keer zo vaak werkloos (25% tegenover 13%) en minder tevreden over hun carrièremogelijkheden. Daarnaast ervaren bijna 40% van deze studenten financiële problemen, een zorgwekkende stijging sinds 2019. Deze cijfers vragen om directe maatregelen om ongelijkheid tegen te gaan en studenten met een functiebeperking beter te ondersteunen.

De hoge werkdruk onder docenten en medewerkers is tevens een zorgwekkend knelpunt. Volgens de Nederlandse Arbeidsinspectie ervaart bijna 75% van hen incidentele of chronische stress, terwijl 36% kampt met een hoog tot zeer hoog niveau van uitputting. Dit schaadt niet alleen hun welzijn, maar belemmert ook de uitvoering van inclusief onderwijs in de praktijk.

Het is bemoedigend dat hogescholen en universiteiten steeds meer bewust werken aan inclusief onderwijs. Nu is het tijd om intenties om te zetten in concrete acties en structurele veranderingen. Dit rapport toont niet alleen wat goed gaat, maar benadrukt ook waar de grootste urgentie ligt. Laten we samen bouwen aan een onderwijsomgeving waarin diversiteit de norm is en elke student kan leren zonder belemmering!

Namens het team en de Adviesraad van ECIO Otwin van Dijk, Andrea Kaim-Lamers, Jan Willem Meinsma, Paul Zevenbergen, Thijs de Lange en Joyce van der Wegen, Programmamanager Externe Relaties ECIO

Over het Expertisecentrum Inclusief Onderwijs

Expertisecentrum Inclusief Onderwijs (ECIO) is hét Nederlandse expertisecentrum dat de beweging naar inclusief onderwijs versnelt. Wij streven naar een inclusieve- en mentaal gezonde samenleving. Hierbij zien we onderwijs als sleutel voor verandering. Uniek aan ECIO is onze expertise en netwerk in het onderwijs (mbo, hbo en wo). ECIO werkt maatschappelijk gedreven en zonder winstoogmerk.

ECIO is dé landelijke kennispartner op drie hoofdthema's: inclusief onderwijs, mentale gezondheid en de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt. Wij werken aan toegankelijk onderwijs voor alle studenten en goede aanpassingen voor studenten met een ondersteuningsbehoefte. Dit zijn studenten die tegen een belemmering aanlopen, bijvoorbeeld omdat zij mantelzorger zijn, een chronische ziekte hebben of studeren met psychische klachten.

ECIO draagt hier op vier manieren aan bij. Wij doen onderzoek en monitoren de stand van zaken. Daarnaast helpen we het onderwijs door onderlinge kennisuitwisseling te stimuleren. ECIO biedt hulp aan in expertise en implementatie, zoals studiemiddagen of handreikingen. Tot slot agenderen we als kennispartner knelpunten die de beweging naar inclusief onderwijs in de weg zitten en vragen op landelijk niveau aandacht voor nieuwe oplossingen.

Inhoud

Voorwoord.....	2
1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Doelen	5
1.3 Doelgroep.....	6
1.4 De acht elementen van inclusief onderwijs	6
1.5 Methode	6
1.6 Leeswijzer.....	7
2. Algemene cijfers studeren met ondersteuningsbehoefte	9
3. Onderwijssysteem.....	10
4. Leeromgeving en cultuur	13
5. Programma en toetsing.....	16
6. Ondersteuningsaanbod.....	19
7. Toerusting professionals	21
8. Overgang van en naar onderwijs	23
9. Landelijke en regionale samenwerkingen.....	26
10. Monitoring en datagebruik.....	27
11. Slotbeschouwing	28
11.1 Algemene conclusie	28
11.2 Sterktes en beperkingen	33
11.3 Aanbevelingen	34
11.3.1 Aanbevelingen gericht op de overheid	34
11.3.2 Aanbevelingen gericht op de onderwijsinstelling	35
11.3.3 Aanbevelingen gericht op studenten	36
12. Referenties.....	37

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 14 juli 2016 is door Nederland het **VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap** geratificeerd. Dit VN-verdrag Handicap heeft als doel om de positie van personen met een beperking te verbeteren door een inclusieve samenleving te creëren waarin non-discriminatie, gelijke kansen, toegankelijkheid en persoonlijke autonomie centraal staan. In het VN-verdrag Handicap staat dat op alle niveaus van het onderwijssysteem inclusiviteit gewaarborgd moet worden. Daarbij moet het onderwijssysteem beschikbaar, toegankelijk, aanvaardbaar en aanpasbaar zijn (**VN-comité handicap, CRPD/C/GC/4, §20-26**) mét de voorgestane **transitie** van het medisch model naar het sociale model.

In de afgelopen jaren hebben veel hogescholen en universiteiten de intentieverklaring VN-verdrag Handicap ondertekend. Hiermee geven ze aan dat ze actief aan de slag gaan met inclusief onderwijs. Met inclusief onderwijs creëren onderwijsinstellingen een veilig studieklimaat waar elke student zich thuis voelt. Onderwijs dat zich aanpast aan de student in plaats van dat de student zich aanpast aan het onderwijssysteem. Toegankelijkheid en diversiteit zijn daarbij de norm, waarbij er wordt uitgegaan van een studentenpopulatie zonder én met een ondersteuningsbehoefte.

1.2 Doelen

De Staat van Inclusief Onderwijs is een jaarlijkse monitor waarmee wordt beoogd een weergave te geven van de huidige stand van zaken rondom inclusief onderwijs in het Nederlandse hbo en universitair onderwijs. De rapportage biedt een antwoord op de hoofdvraag: hoe inclusief is het hbo en wo voor studenten met een ondersteuningsbehoefte in Nederland in 2024?

Daarbij staan de volgende subdoelen centraal:

- Inzicht in de huidige stand van zaken op het gebied van inclusief onderwijs in het Nederlandse hbo en wo.
- Inzicht in trends en ontwikkelingen op het gebied van inclusief onderwijs. De Staat van Inclusief Onderwijs is een jaarlijkse monitor waarmee – op termijn – in kaart kan worden gebracht welke ontwikkelingen en veranderingen er over de jaren plaatsvinden en in welke mate er vooruitgang wordt geboekt op het gebied van inclusief onderwijs.
- Het blootleggen van probleempunten en verbeterkansen op het gebied van inclusief onderwijs. Door de stand van zaken op het gebied van de acht elementen van inclusief onderwijs in kaart te brengen, bieden we inzicht in de elementen of thema's waarop de implementatie achterloopt of waarop veel knelpunten worden ervaren.
- Met behulp van de Staat van Inclusief Onderwijs bieden we ook inzicht in de mate waarin het VN-verdrag Handicap wordt geïmplementeerd.

Deze publicatie wordt gefinancierd vanuit het ministerie van OCW, directie hoger onderwijs. Hierdoor richt de monitoring zich uitsluitend op de acht inclusie-elementen binnen het hbo en wo. De staat van het mbo wordt vooralsnog gemonitord via de Monitor Passend Onderwijs en maakt daarom geen deel uit van de Staat van Inclusief Onderwijs 2024.

1.3 Doelgroep

In de Staat van Inclusief Onderwijs delen we kennis uit bestaand onderzoek over studeren met een ondersteuningsbehoefte. De gehanteerde definities van de studenten als doelgroep kunnen in de verschillende studies afwijken. In de gebruikte literatuur voor de Staat van Inclusief Onderwijs worden twee verschillende definities gehanteerd:

- ‘Studeren met een functiebeperking’: studenten met een ondersteuningsbehoefte naar aanleiding van een lichamelijke handicap, neurodivergentie, visuele/auditieve beperking, een chronische ziekte of psychische beperking.
- ‘Studeren met een ondersteuningsbehoefte’ (wordt in de literatuur ook wel ‘Studeren met bijzondere omstandigheden’ genoemd): studenten met een ondersteuningsbehoefte naar aanleiding van een functiebeperking – zoals hierboven omschreven – of bijzondere persoonlijke- en familieomstandigheden.

In dit rapport wordt bij de besproken studies en resultaten aangegeven welke definitie van toepassing is.

1.4 De acht elementen van inclusief onderwijs

In de Staat van Inclusief onderwijs beschrijven we acht elementen voor een inclusieve onderwijsaanpak. Deze acht elementen zijn fundamenteel bij het vormgeven van inclusief onderwijs. Door inzicht te bieden in de verschillende inclusie-elementen en onderliggende subthema's, helpen deze acht elementen bij de vertaalslag van het VN-verdrag Handicap naar de praktijk. De acht elementen zijn geïnspireerd op de factsheet 'Inclusief onderwijs als kinderrecht' van Defence for Children (2018) en 'Stepchange: Mentally Healthy Universities' van Universities UK (2020).

We onderscheiden de volgende acht elementen:

1. Onderwijssysteem
2. Leeromgeving & cultuur
3. Programma & toetsing
4. Ondersteuningsaanbod
5. Toerusting professionals
6. Overgang van en naar onderwijs
7. Landelijke & regionale samenwerking
8. Monitoring & datagebruik

1.5 Methode

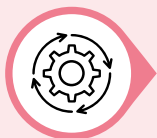
Voor het schrijven van de Staat van Inclusief Onderwijs hebben we een inventarisatie gedaan van recente publicaties en relevante cijfers aangaande inclusief onderwijs in het hoger onderwijs in Nederland. We hebben zowel wetenschappelijke artikelen (“witte literatuur”) als publiekelijk beschikbare rapporten (“grijze literatuur”) doorzocht en verzameld. Aan de hand van verschillende zoektermen (zoals ‘inclusief onderwijs’ en ‘studeren met een ondersteuningsbehoefte’) en na screening op basis van relevante criteria (o.a. onderwerp: inclusief onderwijs, doelgroep: (studenten in) het Nederlandse hbo en wo, recent onderzoek: niet ouder dan 2023) hebben

we publicaties geïncludeerd. Daarnaast hebben we gericht gezocht naar rapporten en andere relevante publicaties op de websites van relevante partijen, zoals lectoraten, de HBO-kennisbank, het Trimbos-Instituut, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het College voor de Rechten van de Mens en onderwijsinstellingen binnen het hbo en wo. Bij de selectie van publicaties hebben we steeds bekeken of er voldoende raakvlak was met de juiste doelgroep. In sommige onderzoeken naar inclusief onderwijs lag de nadruk bijvoorbeeld op jongeren met een migratie- of biculturele achtergrond of studenten met een mbo-vooropleiding in het hbo. Wij hebben alleen die onderzoeken geïncludeerd waar (ook) studenten met een functiebeperking of ondersteuningsbehoefte onderdeel uitmaakten van de onderzoeksvraag en -populatie.

We proberen alle relevante en recente publicaties te includeren in de Staat van Inclusief Onderwijs. Mocht je toch relevante publicaties missen of ons op de hoogte willen brengen van relevante aankomende publicaties voor de Staat van Inclusief Onderwijs van volgend jaar, laat dit vooral weten.

1.6 Leeswijzer

In de Staat van Inclusief Onderwijs bespreken we de definities van de acht elementen van inclusief onderwijs en de subthema's die onder deze verschillende elementen vallen. Per inclusie-element bespreken we op basis van recent bestaand onderzoek de actuele ontwikkelingen en huidige stand van zaken. In **hoofdstuk 2** besteden we aandacht aan algemene cijfers van inclusief onderwijs binnen het hbo en wo. Daarna wordt er per hoofdstuk één element belicht:

Hoofdstuk 3 beschrijft de huidige stand van zaken op het gebied van het inclusie-element 'onderwijssysteem'. We gaan in op de mate waarin beleid is geformuleerd op inclusie van studenten met een ondersteuningsbehoefte. In dit hoofdstuk is specifiek aandacht voor de implementatie van het VN-verdrag Handicap.

Hoofdstuk 4 richt zich op de leeromgeving en cultuur. Specifiek bekijken we in welke mate de leeromgeving en cultuur in de hogescholen en universiteiten inclusief is en gekenmerkt wordt door toegankelijkheid, veiligheid, respect en waardering.

Hoofdstuk 5 gaat in op het onderwijsprogramma en de toetsing. We bespreken in hoeverre er in het onderwijsprogramma rekening wordt gehouden met behoeften van studenten met een ondersteuningsbehoefte, waarbij de focus ligt op inclusieve lessen, leermethoden en toetsvormen.

Hoofdstuk 6 focust op het inclusie-element 'ondersteuningsaanbod'. In dit hoofdstuk gaan we in op de mate waarin onderwijsinstellingen een passend ondersteuningsaanbod hebben voor studenten met een ondersteuningsbehoefte. Hierbij ligt de focus op de informatievoorziening rondom het ondersteuningsaanbod, de beschikbare begeleiding en financiële regelingen.

Hoofdstuk 7 beschrijft de actuele ontwikkelingen rondom de toerusting van onderwijsprofessionals op het gebied van inclusief onderwijs. Daarbij gaan we in op de mate waarin onderwijsprofessionals worden ondersteund, gefaciliteerd en toegerust om inclusief onderwijs in de instelling vorm te geven.

Hoofdstuk 8 richt zich op de overgang van en naar het onderwijs. We gaan zowel in op een inclusieve instroom, gekenmerkt door een soepele transitie van het vo en mbo naar het hbo en wo, als op een inclusieve uitstroom, gekenmerkt door een soepele overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt.

Hoofdstuk 9 gaat in op de landelijke en regionale samenwerkingen die bijdragen aan brede kennisuitwisseling op het gebied van inclusie. Dit is echter geen onderzoeksonderwerp maar een methodiek om te werken aan inclusief onderwijs, daarom worden hier geen onderzoeks-highlights gepresenteerd.

Hoofdstuk 10 richt zich op monitoring en datagebruik als methodiek om te werken aan de kwaliteitsborging en evaluatie van inclusief onderwijs. Dit is echter geen onderzoeksonderwerp, daarom worden hier geen onderzoeks-highlights gepresenteerd.

Hoofdstuk 11 gaat in op de conclusie, sterktes en beperkingen en aanbevelingen van de Staat van Inclusief Onderwijs 2024 voor het hbo en wo.

2. Algemene cijfers studeren met ondersteuningsbehoefte

Studentenpopulatie

Er zijn nog geen cijfers over de studentenpopulatie van het schooljaar 2022/2023 beschikbaar. We zien in de monitor beleidsmaatregelen dat de cijfers jaarlijks overeenkomen, daarom gebruiken we hier de cijfers uit het schooljaar 2021/2022.

57% van de studenten hebben een functiebeperking en/of zijn belast met één of meerdere bijzondere omstandigheden in de persoonlijke sfeer.

38% van de totale studentenpopulatie heeft een functiebeperking.

14% van de studenten ervaart belemmeringen in hun studie door de functiebeperking, wat inhoudt dat zij een specifieke ondersteuningsbehoefte hebben.

De studievoortgang van studenten met een beperking is lager t.o.v. studenten zonder beperking. 74% vs 86%.

Bron: Van den Broek et al., 2023

Studeren met bijzondere omstandigheden

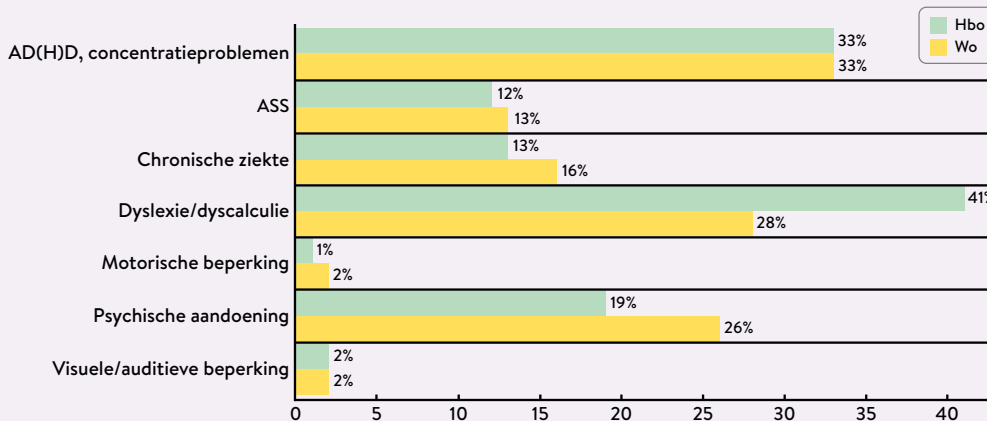

Studeren met een functiebeperking

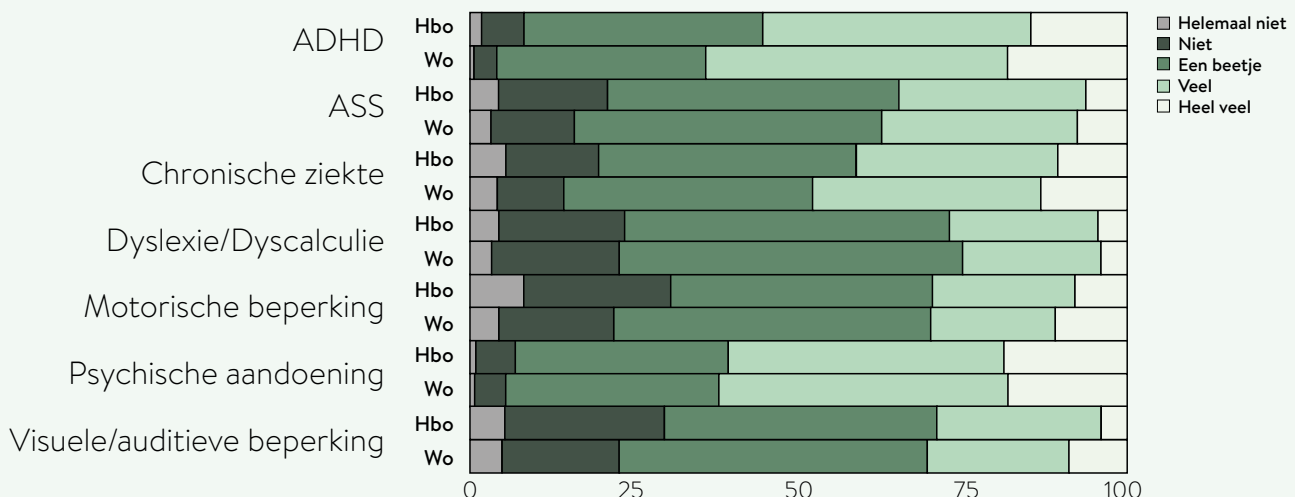
Studeren met een specifieke ondersteuningsbehoefte

Verdeling respondenten met specifieke ondersteuningsbehoefte in het hbo en wo

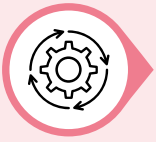
Bron: Scheeren & Schreurs, 2024

Mate waarin ondersteuningsbehoefte respondenten belemmert in het hbo en wo

Bron: Scheeren & Schreurs, 2024

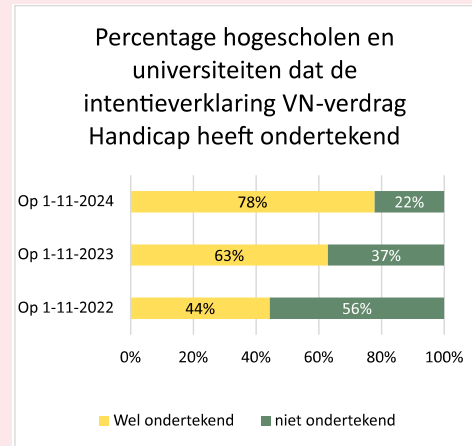
3. Onderwijssysteem

Een inclusief onderwijssysteem betekent dat er over de hele linie van de onderwijsinstelling, vanaf het instellingsniveau tot en met het niveau van specifieke opleidingen, beleid is geformuleerd op inclusie van studenten met een ondersteuningsbehoefte, en dit beleid systematisch is uitgewerkt. Dit impliceert dat inclusief onderwijs als prioriteit in het beleidsplan is opgenomen. Hierdoor wordt bij de introductie van nieuwe maatregelen vanzelfsprekend rekening gehouden met de effecten van die maatregelen op de inclusiviteit van het onderwijs voor studenten met een ondersteuningsbehoefte. Een inclusief onderwijssysteem kenmerkt zich daarnaast door de centrale plek van ervarings-deskundigheid van studenten met een ondersteuningsbehoefte in het vormgeven van het onderwijssysteem.

Aspecten van dit element:

- Bestuur, beleid en agendasetting
- Kwaliteitsborging
- VN-verdrag Handicap
- Studentenparticipatie

Bron: Scheeren, 2024

VN-Comité

Uit het rapport van het VN-comité over de Nederlandse voortgang met betrekking tot het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap blijkt dat Nederland nog grote stappen moet zetten om inclusief onderwijs te realiseren, waarbij de zorg voor toegang tot inclusief tertiair onderwijs voor studenten met een handicap specifiek wordt benadrukt (VN-comité, 2024).

Ondertekening intentieverklaring VN-verdrag Handicap

Ook dit jaar hebben weer veel hogescholen en universiteiten de intentieverklaring VN-verdrag Handicap ondertekend, waarmee ze aangeven dat ze aan de slag gaan met het waarborgen van inclusiviteit op alle niveaus van het onderwijssysteem. Momenteel hebben 42 hogescholen en universiteiten (78%) de intentieverklaring ondertekend (november 2024) (Scheeren, 2024). Vorig jaar waren dit er nog 34 (Scheeren & Van Veen, 2023) en in 2022 24 (Scheeren & Van Veen, 2022).

Tevredenheid implementatie VN-verdrag

Uit monitoringsonderzoek naar de implementatie van het VN-verdrag Handicap, onder hogescholen en universiteiten die de intentieverklaring VN-verdrag Handicap hebben ondertekend, blijkt dat onderwijsinstellingen de voortgang van de implementatie gemiddeld beoordelen met een 6,2 op een schaal van 1 tot 10 (Scheeren, 2024). Dit cijfer is vergelijkbaar met vorig jaar, toen onderwijsinstellingen gemiddeld een 6,3 gaven (Scheeren & Van Veen, 2023). Instellingen geven aan al (kleine) stappen in de goede richting te zetten en trots te zijn op de groeiende beweging van mensen die zich inzetten voor verandering. Toegenomen aandacht en bewustwording, een groeiende samenwerking op dit onderwerp, en meer focus op implementatie en borging dragen bij aan de ervaren tevredenheid. Tegelijkertijd komt naar voren dat er nog veel werk te doen is en dat het tijd kost voordat goede intenties en veranderingen zichtbaar worden in de dagelijkse praktijk van een onderwijsinstelling.

Knelpunten bij de implementatie van het VN-verdrag Handicap

Verder blijkt uit de monitor VN-verdrag Handicap 2024 dat 73% van de hogescholen en universiteiten knelpunten ervaart bij de implementatie door een gebrek aan tijd en/of personeel, en 59% knelpunten ondervindt door een gebrek aan duidelijk eigenaarschap (Scheeren, 2024). Onduidelijkheid over verantwoordelijkheden, krimpende budgetten en tijdsgebrek zorgen ervoor dat de inzet vaak afhangt van de mate waarin individuele personen het VN-verdrag Handicap belangrijk vinden.

Beleid inclusief onderwijs

Uit de monitor VN-verdrag Handicap 2024 komt naar voren dat 90% van de hogescholen en universiteiten, die de intentieverklaring hebben ondertekend, aangeeft dat inclusie is opgenomen in de meerjarenvisie van de onderwijsinstelling (Scheeren, 2024). Daarnaast meldt 38% van de hogescholen en universiteiten dat hun instelling het afgelopen studiejaar het beleid voor inclusief onderwijs of studeren met een functiebeperking heeft vernieuwd. Uit het rapport blijkt dat deze beleidsverandering een reactie was op verouderd beleid dat niet langer aansloot bij de praktijk, het sociale model en de nieuwe ambities en speerpunten. Ook komt naar voren dat de meerderheid (62%) het beleid het afgelopen studiejaar niet heeft vernieuwd, omdat (1) hun instelling het beleid in de afgelopen jaren al heeft aangepast, (2) hun instelling momenteel bezig is met het evalueren van het beleid en voorbereidingen treft voor beleidsontwikkeling, of (3) het eigenaarschap binnen de organisatie niet is belegd, wat beleidsverandering in de weg staat.

Van medisch model naar sociaal model

Spaan et al. (2024) stellen dat Nederlandse hogescholen en universiteiten zich nog steeds voornamelijk richten op toegankelijkheid door middel van individuele aanpassingen en verplichte disclosure, in lijn met het medisch model. Deze benadering beschouwt een functiebeperking als een losstaand zorgprobleem in plaats van een integraal onderdeel van menselijke diversiteit, waarbij functiebeperkingen verweven zijn met andere identiteitsaspecten. Zij geven aan dat door de voortdurende focus op toegankelijkheid en

aanpassingen achteraf de noodzaak van bredere, systemische veranderingen onderbelicht blijft en inclusie niet daadwerkelijk wordt bereikt. Zij stellen dat voor ware inclusie het essentieel is om het systeem zelf aan te passen, waarbij rekening wordt gehouden met intersectionele en lokale complexiteiten. Uit de monitor VN-verdrag Handicap 2024 blijkt dat onderwijsinstellingen de overgang van het medisch model naar het sociaal model als ingewikkeld ervaren (Scheeren, 2024). De verspreide verantwoordelijkheid en handelingsverlegenheid binnen instellingen vertragen de voortgang bij het stellen van duidelijke kaders en het aanpakken van het systeem. Instellingen erkennen dat de huidige focus nog vaak op het medisch model ligt, waarbij alleen aanpassingen worden gedaan wanneer er 'bewijs' is.

Studentenparticipatie

Spaan et al. (2024) stellen dat kennis en houding ten aanzien van functiebeperkingen in systemen, beleid en praktijk binnen hogescholen en universiteiten vaak niet het perspectief van mensen met een functiebeperking weerspiegelen. Zij benadrukken het belang van het integreren van actuele kennis vanuit het perspectief van mensen met een functiebeperking in hun aanpak. In de monitor VN-verdrag Handicap 2024 geven veel hogescholen en universiteiten aan dat zij ervaringsdeskundige studenten betrekken bij de beleidsvorming, -implementatie en -evaluatie via klankbordgroepen, panelgesprekken, werksessies en door het inschakelen van platformen en adviescommissies bestaande uit studenten met een ondersteuningsbehoefte (Scheeren, 2024). Sommige onderwijsinstellingen geven echter aan dat dit momenteel nog te weinig gebeurt en dat zij de wens hebben om dit op te schalen.

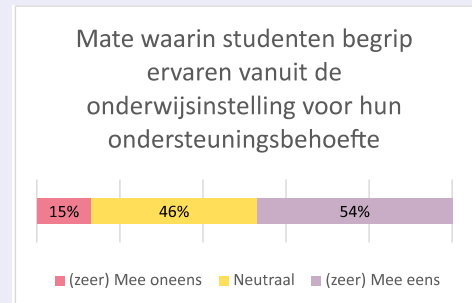
4. Leeromgeving en cultuur

Een inclusieve leeromgeving en cultuur kenmerkt zich door studenten die zich ondersteund, gestimuleerd, vrij en veilig voelen om zichzelf te uiten. Dit impliceert dat er respect en waardering is voor diversiteit, waarbij alle leden van de leergemeenschap zich gehoord en gezien voelen, en dat zij zich thuis voelen op de instelling (*sense of belonging*). Om dit te bereiken is het van belang om te werken aan een hechte leer-community, waar studenten een centrale rol in spelen. Ook beleidsmaatregelen dragen hieraan bij, bijvoorbeeld door expliciet in te zetten op maatregelen die uitsluiting voorkomen, en door beleid te maken voor vroegsignalering van problemen op het gebied van fysieke en mentale gezondheid bij studenten.

Aspecten van dit element:

- Digitale toegankelijkheid
- Fysieke toegankelijkheid
- Preventie en vroegsignalering
- Sociale veiligheid
- Sense of belonging

Bron: NSE 2024

VN-comité

Uit het rapport van het VN-comité (2024) over de Nederlandse voortgang met betrekking tot het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap blijkt dat er in onderwijsinstellingen een gebrek is aan toegang tot de benodigde ondersteuning voor inclusief onderwijs. Het comité beveelt aan dat onderwijsinstellingen volledig toegankelijk moeten zijn en redelijke aanpassingen moeten bieden voor studenten met diverse ondersteuningsbehoeften, met specifieke aandacht voor studenten met een auditieve beperking.

Fysieke toegankelijkheid

Hogescholen en universiteiten geven in de monitor VN-verdrag Handicap 2024 aan dat fysieke toegankelijkheid een uitdaging blijft; 50% van de hogescholen en universiteiten geeft aan dat zij vragen en/of problemen ervaren op dit inclusie-thema (Scheeren, 2024). Ze merken op dat fysieke toegankelijkheid vraagt om specifieke kennis, die niet altijd aanwezig is binnen de onderwijsinstelling. Daarnaast geven zij aan dat een gebrek aan duidelijke (landelijke) kaders en het ontbreken van voldoende budget het moeilijk maakt om preventieve en structurele verbeteringen door te voeren.

Fysieke toegankelijkheid is een essentiële randvoorwaarde voor inclusief onderwijs. Onderzoek uit 2023 toonde al aan dat studenten met een ondersteuningsbehoefte weinig kennis ervaren vanuit de onderwijsinstelling over fysieke toegankelijkheid. Studenten ondervinden diverse belemmeringen als gevolg van fysieke ontoegankelijkheid (De Koning & Scheeren, 2023; Schreurs et al., 2023). Uit een recent, kleinschalig onderzoek onder 100 mbo-, hbo- en wo-studenten met een visuele beperking blijkt dat deze studenten meerdere knelpunten ervaren rondom de fysieke toegankelijkheid van gebouwen (De Oogvereniging, 2024). Zo zijn er bijvoorbeeld ontoegankelijke liften, onduidelijke looproutes, onvindbare lokalen en toetslocaties, en ontbreken toegankelijke plattegronden van onderwijslocaties.

Digitale toegankelijkheid

In het onderwijs worden veel digitale tools gebruikt, zoals websites, platforms en apps. Het is van belang dat deze digitaal toegankelijk zijn en door alle studenten gelezen en gebruikt kunnen worden. Uit de monitor VN-verdrag Handicap 2024 blijkt dat veel onderwijsinstellingen het afgelopen studiejaar hebben gewerkt aan het verbeteren van de digitale toegankelijkheid; 64% van de onderwijsinstellingen heeft afgelopen studiejaar op dit thema gefocust bij de implementatie van het VN-verdrag. Zij benoemen onder andere het digitaal toegankelijk maken van de huisstijl van hun PowerPointpresentaties of het aanmeldportaal.

Toch ervaren studenten nog vaak knelpunten op het gebied van digitale toegankelijkheid. In de *Staat van Inclusief Onderwijs 2023* schreven we al dat studenten regelmatig digitale ontoegankelijkheid tegenkomen (Schreurs et al., 2023). Zo blijkt ook uit het onderzoek van de Oogvereniging (2024) dat 63% van de respondenten te maken heeft gehad met ontoegankelijke leermiddelen en leeromgevingen. Daarbij werden 35 ontoegankelijke digitale leermiddelen en leeromgevingen genoemd, waaronder SPSS, Brightspace en Blackboard.

Mentale gezondheid

Uit de *Monitor Mentale Gezondheid en Middelengebruik Studenten Hoger Onderwijs 2023* blijkt dat een minder goede mentale gezondheid vaker voorkomt bij studenten met belemmerende concentratie-, lees- of rekenproblemen (Nuijen et al., 2023). Studenten vallen in deze categorie wanneer ze aangaven 'ADHD, ADD of concentratieproblemen' en/of 'dyslexie of dyscalculie' te hebben, én aangaven dat deze aandoeningen hen (heel) veel belemmeren. De monitor toont aan dat deze studenten minder vaak een hoge veerkracht hebben, minder vaak floreren, en vaker psychische klachten en (heel) veel stress ervaren. In de *Staat van Inclusief Onderwijs 2023* gaven we ook al aan dat studenten met een ondersteuningsbehoefte een grotere kans hebben om prestatiedruk en stress te ervaren, onder andere door een hoge ervaren draaglast (Dopmeijer et al., 2023).

Begrip

In de Nationale Studenten Enquête (NSE) is aan studenten gevraagd in welke mate zij begrip ervaren vanuit de instelling voor hun functiebeperking(en) of bijzondere omstandigheden.

Op een schaal van 1 tot 5 beoordelen studenten met een ondersteuningsbehoefte het begrip gemiddeld met een 3,5 (Scheeren & Schreurs, 2024). Echter, 15,4% van de studenten geeft aan (helemaal) geen begrip te ervaren vanuit de onderwijsinstelling. Uit eerder onderzoek weten we dat ervaren begrip sterk afhankelijk kan zijn van individuele personen en ervaringen. Studenten geven aan vaak in grote mate afhankelijk te zijn van de inzet, kennis en bereidheid van individuele docenten en ondersteuners om aan hun behoeften tegemoet te komen. Daarbij ervaren zij grote verschillen tussen individuele onderwijs-professionals (Schreurs et al., 2023).

Sociale veiligheid

Sociale veiligheid is van essentieel belang voor het creëren van een inclusieve leeromgeving waarin iedereen zich gerespecteerd, gewaardeerd en vrij voelt om zichzelf te zijn, zonder angst voor discriminatie, intimidatie of andere vormen van grensoverschrijdend gedrag. Sociale veiligheid vormt een belangrijke randvoorwaarde voor zowel studentenwelzijn als studentsucces. Een sociaal veilig leerklimaat is echter niet vanzelfsprekend (Scheeren & Jansen, 2024). Uit onderzoek komt naar voren dat 5 á 6% van de studenten met een functiebeperking in het hbo en wo stagediscriminatie ervaart (Scheeren et al., 2024).

5. Programma en toetsing

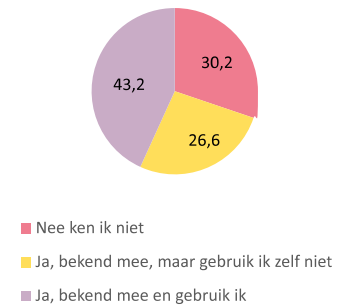

Een inclusief onderwijsprogramma en toetsing houdt op uitvoeringsniveau rekening met de behoeften van studenten met een ondersteuningsbehoefte en past het ondersteuningsaanbod hier op aan. Essentieel hierbij is dat het onderwijsprogramma en de toetsing zich aanpast aan de student, zodat deze zich maximaal kan ontwikkelen: niet andersom. Instellingen erkennen daarmee dat iedere student de capaciteit en het recht heeft om te leren. Inclusieve onderwijsprogramma's bieden flexibele curricula, lessen, leermethoden en toetsvormen die recht doen aan de capaciteiten en ambities van individuele studenten. Met redelijke ondersteuning en aanpassingen kunnen studenten hun potentieel volledig waarmaken. Om een inclusief onderwijsprogramma en toegankelijke toetsing en examinering te bewerkstelligen, is het nodig om ervaringsdeskundigheid van studenten met een ondersteuningsbehoefte te benutten bij de vormgeving van het onderwijs en de toetsing.

Aspecten van dit element:

- Inclusief toetsen en examineren
- Flexibele leerroutes
- VN-verdrag Handicap in curriculum

Percentage studenten met een ondersteuningsbehoefte dat bekend is met en/of gebruik maakt van toetsvoorzieningen

Bron: Scheeren & Schreurs, 2024

Toegankelijk toetsen en examineren

Bijna de helft van de hogescholen en universiteiten (45%) in de monitor VN-verdrag Handicap 2024 ervaart problemen bij toegankelijk toetsen en examineren (Scheeren, 2024). Onderwijsinstellingen geven daarbij aan dat dit onderwerp nog vaak wordt benaderd vanuit het medische model. Ook door Van Veen en Leijs (2023) werd aangekaart dat toetsen en toetsystemen nog altijd onvoldoende toegankelijk zijn voor studenten met een functiebeperking en dat toegankelijkheid meestal niet al in de ontwerpfase wordt meegenomen.

Tegelijkertijd worden er ook stappen gezet op dit thema. In de monitor VN-verdrag Handicap 2024 geeft 41% van de onderwijsinstellingen aan dat zij het afgelopen studiejaar specifiek hebben gefocust op dit thema bij de implementatie van het VN-verdrag. Zij geven aan onder andere de toetsvoorzieningen te hebben uitgebreid en de processen voor het aanvragen van toetsvoorzieningen te hebben verbeterd.

Bekendheid toetsvoorzieningen

Uit de NSE komt naar voren dat 70% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte bekend is met de toetsvoorzieningen (Scheeren & Schreurs, 2024). Dit is een lichte stijging ten opzichte van vorig jaar (67%). Studenten met dyslexie/dyscalculie, ASS of ADHD zijn relatief meer bekend met de toetsvoorzieningen dan studenten met andere bijzondere omstandigheden, beperkingen, ziektes of aandoeningen.

Tevredenheid toetsvoorzieningen

Uit de NSE blijkt dat 43% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte gebruik maakt van toetsvoorzieningen, zoals extra tijd of voorleessoftware (Scheeren & Schreurs, 2024). Onder studenten met dyslexie/dyscalculie, ASS of een motorische beperking ligt dit percentage boven de 50%. Studenten met een ondersteuningsbehoefte zijn relatief tevreden over de toetsvoorzieningen die hun instelling aanbiedt. Ze beoordelen deze voorzieningen gemiddeld met een 3,7 op een tevredenheidsschaal van 1 tot 5. Studenten met een motorische beperking of een visuele/auditiële beperking zijn relatief meer tevreden met de toetsvoorzieningen dan studenten met andere bijzondere omstandigheden, beperkingen, ziektes of aandoeningen. Tegelijkertijd geeft 11% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte aan (zeer) ontevreden te zijn over de toetsvoorzieningen.

Toegankelijkheid curriculum

Om te kunnen studeren is het van belang dat lesmateriaal toegankelijk is. In het hoofdstuk 'leeromgeving en cultuur' is al beschreven dat uit een onderzoek van de Oogvereniging (2024) blijkt dat veel leermiddelen ontoegankelijk zijn voor studenten met een visuele beperking. 63% geeft aan hiermee te maken hebben gehad. Naast digitale leermiddelen zijn ook veel fysieke leermiddelen ontoegankelijk. Denk hierbij aan boeken met slecht contrast of een onrustige lay-out. Door ontoegankelijke lesmaterialen kunnen studenten vertraging oplopen of moeten zij zelfs stoppen met hun studie.

Aandacht voor inclusie in het curriculum

Uit de monitor VN-verdrag 2024 komt naar voren dat veel vragen en/of problemen zich voordoen op het thema 'aandacht voor toegankelijkheid en inclusie in het curriculum'. 64% van de hogescholen en universiteiten loopt tegen problemen en/of vragen aan op dit thema (Scheeren, 2024). Hoewel dit thema bovenaan staat als het gaat om ervaren problemen, staat het onderaan als het gaat om de inclusie thema's waarop onderwijsinstellingen het afgelopen studiejaar hebben gefocust bij de implementatie van het VN-verdrag. Slechts 14% van de instellingen geeft aan specifiek op dit thema te hebben gefocust. Uit het rapport blijkt dat onderwijsinstellingen het gevoel hebben eerst andere thema's, zoals bewustwording en professionalisering, te moeten aanpakken voordat zij met dit thema aan de slag kunnen.

Het is belangrijk om te benadrukken dat aandacht voor toegankelijkheid en inclusie in het curriculum niet alleen gaat over een inclusief onderwijsprogramma, maar ook over inclusie als inhoud in het onderwijs. Dit wordt ook wel handicap-inclusief onderwijs genoemd. Het betreft zowel de inhoud als de vorm van de lessen die alle studenten volgen, waarbij aandacht wordt besteed aan verschillende aspecten van handicap en toegankelijkheid (Pollaert et al., 2021). Handicap-inclusief onderwijs is tweeledig. Enerzijds gaat het over de vraag of studenten als toekomstige professionals worden geschoold in wat inclusie en toegankelijkheid binnen hun professie betekent. Anderzijds gaat het over de representatie van mensen met een beperking in het onderwijsmateriaal.

Om inzicht te krijgen in welke mate je curriculum toegankelijk, herkenbaar en betekenisvol is voor een diverse groep studenten, heeft het lectoraat Diversiteitsvraagstukken een inclusief curriculumscan ontwikkeld die o.a. aandacht heeft voor representatie en toegankelijkheid (Ebert, 2024).

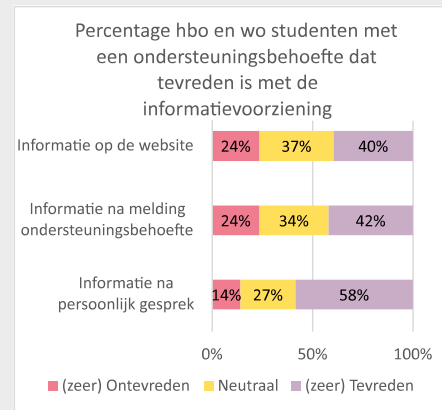
6. Ondersteuningsaanbod

Hogescholen en universiteiten hebben een zorgplicht tegenover hun studenten. Vanuit die zorgplicht wordt verwacht dat instellingen een passend ondersteunings-aanbod hebben voor studenten die tegen belemmeringen aanlopen, bijvoorbeeld als gevolg van ziekte, beperking of mantelzorgtaken. Het gaat hierbij om redelijke aanpassingen. Bij een passend ondersteuningsaanbod hoort ook een goede zorgketen, waarin de rollen en verantwoordelijkheden van verschillende partijen duidelijk belegd zijn. Op die manier weten studenten waar zij terecht kunnen voor hulp en ondersteuning. Daarvoor is het belangrijk dat studenten proactief geïnformeerd worden over het ondersteuningsaanbod.

Aspecten van dit element:

- Informatievoorziening
- Begeleiding en voorzieningen

Bron: NSE 2024

Informatievoorziening

Minder dan een vijfde van de hogescholen en universiteiten (18%) in de monitor VN-verdrag Handicap 2024 geeft aan dat zij veel vragen en/of problemen ervaren bij informatievoorziening (Scheeren, 2024). Toch blijkt uit de monitor dat veel onderwijsinstellingen (68%) het afgelopen studiejaar hebben gefocust op het verbeteren van de informatievoorziening bij de implementatie van het VN-verdrag. Onderwijsinstellingen geven aan dat er nog steeds ruimte is voor verbetering op dit gebied, zoals het vergroten van de duidelijkheid en vindbaarheid van informatie, zodat alle studenten goed bereikt worden.

Tevredenheid informatievoorziening

Uit de NSE komt naar voren dat studenten met een ondersteuningsbehoefte relatief minder tevreden zijn met de informatievoorziening dan met andere voorzieningen, zoals toetsvoorzieningen en onderwijsvoorzieningen (Scheeren & Schreurs, 2024). Met name algemene informatie op de website of studentenportal en informatie die wordt verstrekt naar aanleiding van het melden van een ondersteuningsbehoefte scoren relatief laag; 23,5% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte geeft aan hierover (zeer) ontevreden te zijn. Over de informatie die studenten ontvangen na een persoonlijk gesprek zijn ze relatief meer tevreden; in dat geval geeft 14% van de studenten aan (zeer) ontevreden te zijn.

Recent onderzoek toont aan dat op het aspect vindbaarheid studenten vooral knelpunten ervaren op het gebied van toegankelijkheid, (zoals websites die niet compatibel zijn met voorleessoftware), vindbaarheid (zoals informatie die verspreid staat over verschillende platforms) en duidelijkheid (zoals informatie over beschikbare voorzieningen die studenten kunnen aanvragen) (Schreurs et al., 2023).

Onderwijs- en zelfstudievoorzieningen

Uit de NSE blijkt dat 22,5% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte gebruik maakt van onderwijsvoorzieningen, zoals aanpassingen aan de verplichte aanwezigheid of het online terugkijken van colleges. Ook maakt 12% gebruik van zelfstudie-voorzieningen, zoals specifieke software of cursusaanbod (Scheeren & Schreurs, 2024). Meer dan de helft van de studenten met een ondersteuningsbehoefte geeft aan niet bekend te zijn met de mogelijke onderwijs- en zelfstudievoorzieningen. Studenten die wel gebruik maken van deze voorzieningen zijn relatief tevreden en beoordelen de voorzieningen gemiddeld met een 3,6 op een tevredenheidsschaal van 1 tot 5. Ongeveer 10% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte geeft aan (zeer) ontevreden te zijn met de onderwijs- en zelfstudievoorzieningen. Dit percentage ligt aanzienlijk hoger onder studenten met een motorische beperking, van wie ongeveer 20% aangeeft (zeer) ontevreden te zijn.

Knelpunten financiële situatie

Cijfers uit de trendrapportage van Dienst Uitvoering Onderwijs (2024) laten zien dat studenten met een beperking meer financiële moeilijkheden ervaren dan studenten zonder beperking. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen studenten met een functiebeperking die wel of geen belemmeringen ervaren tijdens hun studie. Het aandeel studenten dat financiële moeilijkheden ervaart, neemt substantieel toe wanneer de student aangeeft belemmeringen te ondervinden: 20% van de studenten met een functiebeperking die geen belemmering ervaart, heeft financiële moeilijkheden versus 40% van de studenten met een functiebeperking die ook belemmeringen ervaart. Onder studenten zonder functiebeperking ervaart 16% financiële moeilijkheden.

Daarnaast blijkt dat het percentage studenten met functiebeperkingen dat belemmeringen ervaart tijdens de studie, en financiële moeilijkheden ervaart, de afgelopen drie jaar is gestegen van 30% naar 40%. Deze opvallende stijging is niet te zien bij de andere groepen. Deze cijfers sluiten aan bij eerder onderzoek, waarin studenten aangeven dat het door energie- en tijdsverdeling niet altijd mogelijk is om naast de studie te werken. Financiële regelingen voor deze groep studenten zijn dan ook helpend (Schreurs et al., 2023).

Bekendheid en tevredenheid financiële compensatie

Uit de NSE komt naar voren dat 12% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte gebruik maakt van de financiële compensatie die hun instelling in sommige gevallen kan bieden om het studeren met hun functiebeperking(en) of bijzondere omstandigheden te vergemakkelijken. 71% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte geeft aan niet bekend te zijn met de mogelijke financiële compensatie (Scheeren & Schreurs, 2024). Studenten met een ondersteuningsbehoefte die gebruik maken van de financiële compensatie zijn relatief tevreden; ze beoordelen deze voorziening gemiddeld met een 3,6 op een tevredenheidsschaal van 1 tot 5. 12% van de studenten geeft aan (zeer) ontevreden te zijn met deze voorziening.

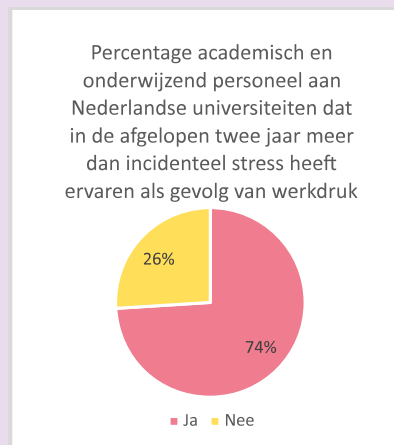
7. Toerusting professionals

Om inclusief onderwijs op alle niveaus van een onderwijsinstelling mogelijk te maken, is goede toerusting van onderwijsprofessionals op dat vlak onontbeerlijk. Docenten en onderwijspersoneel moeten voldoende ondersteund en gefaciliteerd worden om inclusief onderwijs in de klas mogelijk te maken. Daarvoor dient (bij en na-)scholing op dit vlak proactief aangeboden te worden, waarin het personeel wordt getraind in de kerncompetenties van het vormgeven van een inclusieve leeromgeving. Het is belangrijk dat het personeel hierin voldoende wordt gefaciliteerd, bijvoorbeeld door het krijgen van ruimte vanuit het management. Om inclusief onderwijs mogelijk te maken is het ook van belang dat er actief gewerkt wordt aan het welzijn van het onderwijspersoneel en te hoge werkdruk wordt tegengegaan. Dit kan onder andere gedaan worden door interventies beschikbaar te stellen die bijdragen aan het welzijn van docenten.

Aspecten van dit element:

- Scholing
- Welzijn van het onderwijspersoneel

Bron: Nederlandse Arbeidsinspectie, 2024

Bewustwording en professionalisering

Uit de monitor VN-verdrag Handicap 2024 blijkt dat veel vragen en/of problemen zich voordoen op het inclusie-thema 'bewustwording en/of professionalisering van medewerkers'. Specifiek geeft 64% van de hogescholen en universiteiten aan tegen problemen en/of vragen aan te lopen op dit thema (Scheeren, 2024). Er wordt aangegeven dat door een gebrek aan bewustwording en door handelingsverlegenheid bij het ontwerpen, ontwikkelen en geven van onderwijs, er nog onvoldoende rekening wordt gehouden met inclusief onderwijs. Onderwijsinstellingen zien dit als een belangrijk knelpunt, omdat bewustwording en kennis aan de basis staan van het creëren van een inclusieve leeromgeving. Uit de monitor blijkt dan ook dat de meeste onderwijsinstellingen (73%) het afgelopen jaar hebben gefocust op het bevorderen van bewustwording en/of professionalisering van medewerkers. Zij geven onder andere aan diverse bewustwordingsevents te hebben georganiseerd en het professionaliseringsaanbod op dit thema te hebben uitgebreid.

Kennis, vaardigheden en handelingsperspectieven

Vorig jaar liet de Staat van Inclusief Onderwijs al zien dat het essentieel is dat docenten voldoende handvatten krijgen vanuit de onderwijsinstelling voor het vormgeven en uitvoeren van inclusief onderwijs. Uit onderzoek blijkt dat slechts 36% van de docenten ervaart voldoende handvatten

te krijgen vanuit de onderwijsinstelling om de lessen toegankelijk te maken voor alle studenten (Bremer et al., 2023). Kleinschalig onderzoek binnen de Christelijke Hogeschool Ede, specifiek gericht op de kennis en vaardigheden van docenten om lessen aan te passen voor studenten met ADHD, toont aan dat er nog winst te behalen valt op de vier hoofdtaken van docenten: didactiek, begeleiding en studievoordigheden, toetsen, en ontwerpen (Van der Heijden, 2024). Ook studenten signaleren handelingsverlegenheid en een tekort aan kennis bij docenten om lessen inclusief in te richten (Schreurs et al., 2023).

Onderzoek van InHolland laat zien dat inclusief onderwijs binnen de drie onderzochte docententeams als een belangrijk thema wordt beschouwd. Deze aandacht komt volgens de teams vooral voort uit de constatering dat de studentenpopulatie door de jaren heen steeds diverser is geworden. Dit vraagt om andere competenties van docenten dan zij voorheen gewend waren (Wolff et al., 2024). *“De behoefte aan kennis heeft vooral betrekking op interacties tussen en met studenten en het creëren van een veilig leerklimaat. Daarnaast is er aandacht voor het meer divers en inclusief maken van voorbeelden en casussen die bij tentamens worden gebruikt.”* Toch blijkt uit de resultaten dat het nog onduidelijk is hoe breed het draagvlak binnen de opleiding is voor deze kennisbehoefte. De docententeams signaleren dat vakinhoudelijke kennis voor veel collega's meer prioriteit heeft dan kennis over inclusief onderwijs (Wolff et al., 2024).

Werkdruk en docentenwelzijn

Voor het mogelijk maken van inclusief onderwijs is het essentieel dat er ook actief wordt gewerkt aan het welzijn van docenten, waarbij te hoge werkdruk en sociale onveiligheid worden tegengegaan. Het onderzoeksrapport van de Nederlandse Arbeidsinspectie (2024) over psychosociale werkdruk aan Nederlandse universiteiten toont aan dat veel medewerkers een (te) hoge werkdruk ervaren. Respondenten gaven aan zeer snel (57%) en zeer hard (78%) te moeten werken en te weinig tijd te hebben om hun werk af te ronden (52%). Bijna driekwart (74%) van de respondenten meldde in de afgelopen twee jaar meer dan incidentele stress te hebben ervaren als gevolg van werkdruk, en 36% scoorde een hoog tot zeer hoog niveau van uitputting. Naast de hoge werkdruk en het verminderde welzijn ervoeren veel respondenten ook sociale onveiligheid. Zo gaf 54% van de respondenten aan in de afgelopen twee jaar zelf ongewenst gedrag te hebben meegemaakt, zoals pesten, discriminatie of seksueel grensoverschrijdend gedrag.

In 2023 liet een kleinschalig onderzoek zien dat ook in het hbo veel docenten een hoge werkdruk ervaren. Zo gaf 87% van de respondenten aan een hoge werkdruk te ervaren en meldde 89% het gevoel te hebben dat hun werk eigenlijk nooit af is (Bremer et al., 2023). Daarnaast gaf 79% van de respondenten aan zich in de afgelopen vier weken minimaal soms gestrest te hebben gevoeld, en 30% had zich in die periode minimaal soms somber of depressief gevoeld.

Verminderd welzijn, sociale onveiligheid en hoge werkdruk onder docenten kunnen invloed hebben op de tijd, ruimte en het gevoel van veiligheid die zij nodig hebben om te werken aan inclusief onderwijs.

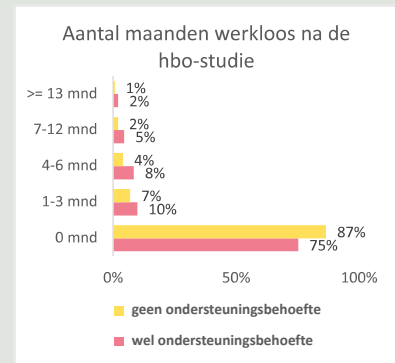
8. Overgang van en naar onderwijs

Eén van de elementen van inclusief onderwijs is de soepele doorstroom van en naar het onderwijs. Het gaat hierbij over de overgang tussen het voortgezet onderwijs, mbo, hbo, wo en de arbeidsmarkt. Om een soepele doorstroom mogelijk te maken, moeten instellingen goede en intensieve ondersteuning bieden gedurende deze overgangen voor studenten met een ondersteuningsbehoefte op dat vlak. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om het beschikbaar stellen van sollicitatiecursussen, het inzetten van een jobcoach, of actief beleid ter preventie van stagediscriminatie.

Aspecten van dit element:

- Overdracht vo/mbo naar hoger onderwijs
- Overgang arbeidsmarkt
- Stages

Bron: Schreurs & Scheeren, 2024

Instroom in het hbo en wo

Studenten kunnen via verschillende routes instromen in het hbo en wo, zoals van havo, vwo en mbo-4 naar hbo of van vwo naar wo. Volgens de trendrapportage van Dienst Uitvoering Onderwijs (2024) verschilt het aandeel eerstejaarsstudenten met een functiebeperking per doorstroomroute en per onderwijsniveau. Van de eerstejaarsstudenten die vanuit het mbo naar het hbo zijn doorgestroomd, heeft 10% een functiebeperking en ervaart belemmeringen tijdens de studie, terwijl 33% een functiebeperking heeft zonder belemmeringen te ervaren. Daarmee is het totale aandeel studenten met een functiebeperking in deze route het hoogst: 43%. Bij de studenten die vanuit de havo naar het hbo doorstromen, liggen deze percentages op 10% (functiebeperking en ervaart belemmeringen) en 26% (functiebeperking en ervaart geen belemmeringen). Voor studenten die van het vwo naar het hbo of wo doorstromen, zijn deze percentages respectievelijk 6% en 20%.

Uitval en switch

Onder studenten met een functiebeperking is er meer uitval en zijn er meer wisselingen in vergelijking met studenten zonder functiebeperking: in het hbo wisselt of stopt 34,9% met functiebeperking versus 29% zonder functiebeperking. In het wo gaat het om 24,5% voor studenten met functiebeperking versus 18,9% voor studenten zonder functiebeperking (Dienst Uitvoering Onderwijs, 2024). Dit verschil is een duidelijke trend die al zichtbaar is sinds 2016/2017.

Zoeken naar een stage

Uit onderzoek naar stages in het hbo en wo blijkt dat er geen significant verschil is tussen het percentage studenten met en zonder beperkingen, ziektes, aandoeningen of andere omstandigheden dat aangeeft dat het vinden van een stage veel moeite kostte (De Visser et al., 2024). Zowel in het hbo als in het wo geeft ongeveer 30% van beide groepen aan moeite te hebben met het vinden van een stage.

Stagediscriminatie

Ondanks dat discriminatie in Nederland bij de wet verboden is, krijgen studenten met een functiebeperking in het hbo en wo wel te maken met stagediscriminatie (Scheeren, et al., 2024). Onder studenten met een functiebeperking in het hbo en wo geeft 5 à 6% aan stagediscriminatie vanwege hun functiebeperking te hebben ervaren. De mate waarin stagediscriminatie voorkomt onder studenten met verschillende functiebeperkingen verschilt: zo komt stagediscriminatie vaker voor bij studenten met een motorische beperking, een chronische ziekte, psychische aandoening of ASS dan bij studenten met een andere functiebeperking.

Studenten geven aan dat ze op verschillende momenten stagediscriminatie ervaren (Scheeren et al., 2024). Tijdens de zoektocht naar een stageplek worden ze vaak afgewezen, waardoor de zoektocht naar een passende stage lang duurt. Ook geven studenten aan stagediscriminatie te ervaren vanwege de stage-eisen vanuit de onderwijsinstelling die niet altijd haalbaar – en daardoor ontoegankelijk – zijn voor studenten met een functiebeperking. Tijdens de stage wordt gebrek aan faciliteiten, gebrek aan begrip voor de functiebeperking en onvoldoende begeleiding benoemd als belangrijke vormen van stagediscriminatie. Als laatste geven studenten met een functiebeperking soms aan tijdens de stage te maken te krijgen met discriminerend gedrag – onvriendelijke behandeling, pesten, uitsluiting – op werkvloer.

Knelpunten stagediscriminatie

De ervaren knelpunten op het gebied van stagediscriminatie van studenten met een functiebeperking worden in drie thema's onderscheiden: [1] knelpunten die te maken hebben met onwetendheid, onwil en beeldvorming, [2] knelpunten die te maken hebben met een gebrek aan maatwerk en begeleiding vanuit de opleiding/ onderwijsinstelling en [3] knelpunten die gerelateerd zijn aan het melden van stagediscriminatie (Scheeren et al., 2024). Deze knelpunten zorgen ervoor dat stagediscriminatie van studenten met een functiebeperking in stand gehouden wordt.

Inclusieve stages en overgang naar arbeidsmarkt

32% van de hogescholen en universiteiten in de monitor VN-verdrag Handicap 2024 geeft aan het afgelopen studiejaar gefocust te hebben op inclusieve stages en de inclusieve overstap naar de arbeidsmarkt (Scheeren, 2024). Dit is een lichte stijging ten opzichte van vorig jaar, toen dit percentage nog 25% was (Scheeren & Van Veen, 2023).

Werkloos na de studie

Uit de hbo-monitor blijkt dat jongeren met een ondersteuningsbehoefte na hun afstuderen vaker en langer werkloos zijn dan hun leeftijdsgenoten zonder ondersteuningsbehoefte (Schreurs & Scheeren, 2024). Zo heeft 25% van de afgestudeerden met een ondersteuningsbehoefte niet direct een baan gevonden, tegenover 13% van de afgestudeerden zonder ondersteuningsbehoefte. (Zie voor alle categorieën de grafiek op pagina 23.) Dit verschil is nog groter bij afgestudeerden die sterke belemmeringen ervaren: 31% van hen heeft na het afstuderen niet direct een baan kunnen vinden.

De eerste stap op de arbeidsmarkt

Verder blijkt uit de hbo-monitor dat er weinig verschillen zijn tussen afgestudeerden met en zonder ondersteuningsbehoefte op het gebied van het type dienstverband in de huidige functie (loondienst, uitzend-/oproepkracht of zzp) en het uurloon (Schreurs & Scheeren, 2024). Wel komt naar voren dat afgestudeerden met een ondersteuningsbehoefte minder vaak een vast contract hebben en juist vaker een tijdelijk contract. Daarnaast blijkt dat zij gemiddeld minder tevreden zijn met hun huidige functie en de carrièremogelijkheden die deze functie biedt. Deze groep is dan ook vaker actief op zoek naar een andere baan.

9. Landelijke en regionale samenwerkingen

Een goede samenwerking tussen de leeromgeving en de bredere samenleving draagt in bredere zin bij aan inclusie. Ouders, verzorgers en de sociale omgeving van studenten spelen hier bijvoorbeeld een rol in. Maar ook de gemeente, zorg en het onderwijs vervullen vanuit ieders domein een eigen rol en verantwoordelijkheid en werken effectief regionaal samen. Het ministerie van onderwijs en onder andere de koepels van de onderwijsinstellingen en studenten werken op landelijk niveau samen. Integrale en lokaal gerichte strategieën en actieplannen gericht op studentenwelzijn en studeren met een functiebeperking kunnen door deze samenwerkingen ontwikkeld worden, zoals in samenwerking met de gemeente. Ook kenmerkt een goede samenwerking zich doordat er heldere bewegwijzering van de aanwezige hulp is, in zowel het onderwijs- als zorgdomein. Landelijke en regionale samenwerking is een belangrijke methodiek voor het ontwikkelen, stimuleren, monitoren en evalueren van inclusief onderwijs.

Aspecten van dit element:

- Landelijke kennisuitwisseling
- Samenwerking met externe begeleidingsketen (GGZ en gemeente)
- Betrokkenheid belanghebbende stakeholders op regionaal en landelijk niveau

Landelijke en regionale samenwerkingen

Landelijke en regionale samenwerking bevorderen de kennisuitwisseling en zorgen ervoor dat de aangesloten partners op de hoogte blijven van de relevante ontwikkelingen in het veld en kunnen leren van elkaars ervaringen en goede voorbeelden. De landelijke **werkgroep VN-verdrag hoger onderwijs**, de **werkgroep ‘Van de sprong een brug maken’** en het **netwerk Toegankelijke Toetsen en Examineren** zijn voorbeelden van samenwerkingen waar interne en externe en landelijke en regionale partners bij elkaar komen om kennis rondom inclusie met elkaar uit te wisselen. Ook landelijke netwerken van relevante (onderwijs)professionals, zoals LBS-CSW of LOShbo, versterken uitwisseling en kennisdeling op het vlak van inclusief onderwijs.

Voorwaarde voor inclusief onderwijs

Landelijke en regionale samenwerking is een belangrijke voorwaarde om aan inclusief onderwijs te werken en daarom één van de acht elementen van inclusief onderwijs. Dit is echter geen onderzoeksonderwerp waarvoor we de stand van zaken presenteren, daarom worden hier geen onderzoeks-highlights gepresenteerd.

10. Monitoring en datagebruik

Regelmatige monitoring en evaluatie van het onderwijssysteem zijn belangrijk om te toetsen of en in welke mate er daadwerkelijk sprake is van inclusief onderwijs. Zowel op landelijk niveau, zoals de trendrapportage en NSE-rapportage, als op het niveau van de instellingen zelf. De instellingen zijn verantwoordelijk voor het waarborgen van de kwaliteit en de continuïteit van het beleid op inclusief onderwijs. Dit gebeurt door het goed formuleren van het beleid, de uitvoering ervan, de evaluatie van de effectiviteit en het doorvoeren van verbeteracties (bijvoorbeeld aan de hand van de Plan, Do, Check en Act cyclus). Datascience wordt ingezet om inzicht te krijgen in welke factoren effectief zijn bij het vormgeven van inclusief onderwijs. Daarnaast is een belangrijk kenmerk van dit element dat studenten met een functiebeperking actief betrokken worden bij evaluaties en bevraagd worden op hun ervaringsdeskundigheid. Monitoring en datagebruik is een belangrijke methodiek voor het ontwikkelen, stimuleren, evalueren van inclusief onderwijs.

Aspecten van dit element:

- Onderzoek en monitoren beleid op inclusie: wat werkt?
- Kwaliteitsborging
- Studenten als partner in evaluatie en ontwikkelen nieuwe interventies

Monitoring op landelijk niveau

Monitoring draagt bij aan de kwaliteitsborging en evaluatie van inclusief onderwijs. Zo geven onderwijsinstellingen aan dat het monitoren en evalueren van de ontwikkelingen, zoals een kwaliteitsplan met vaste evaluatiemomenten, bijdragen aan het borgen van de acties met betrekking tot de implementatie van het VN-verdrag Handicap (Scheeren & Van Veen, 2023). Monitoring vindt plaats op landelijk niveau, zoals de NSE en de trendrapportage, of op instellingsniveau, met de instellingsbrede analyses van de NSE.

Monitoring op instellingsniveau

Ook door onderwijsinstellingen zelf wordt de mate van inclusief onderwijs gemonitord. Zo heeft Avans een eigen 'Staat van Avans' gepubliceerd 2021-2022 (Institutional Research, 2023). Andere voorbeelden van monitoren die raakvlakken met inclusie hebben zijn bijvoorbeeld de (studenten)welzijnsmonitor van Inholland (Klinkenberg & Kappe, 2023), Hogeschool Rotterdam (Kennisnetwerk studentenwelzijn, 2024) en Zuyd hogeschool (Zuyd hogeschool, 2024).

Voorwaarde voor inclusief onderwijs

Monitoring en datagebruik is een belangrijke voorwaarde om aan inclusief onderwijs te werken en daarom één van de acht elementen van inclusief onderwijs. Dit is echter geen onderzoeksonderwerp waarvoor we de stand van zaken presenteren, daarom worden hier geen onderzoeks-highlights gepresenteerd.

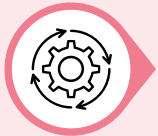
11. Slotbeschouwing

11.1 Algemene conclusie

In 2016 is door Nederland het **VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap** ('VN-verdrag Handicap') geratificeerd, met als doel om de positie van personen met een beperking te verbeteren door een inclusieve samenleving te creëren waarin non-discriminatie, gelijke kansen, toegankelijkheid en persoonlijke autonomie centraal staan. In het VN-verdrag staat dat op alle niveaus van het onderwijssysteem inclusiviteit gewaarborgd moet worden. In de afgelopen jaren hebben veel hogescholen en universiteiten de intentieverklaring VN-verdrag Handicap ondertekend, waarmee ze aangeven actief aan de slag te gaan met inclusief onderwijs.

In de Staat van Inclusief Onderwijs 2024 hebben we inzicht geboden in de actuele stand van zaken op het gebied van inclusief onderwijs in het Nederlandse hbo en wo. We zijn specifiek ingegaan op de status van de acht elementen van inclusie. Daarbij hebben we element – op basis van recent bestaand onderzoek – actuele ontwikkelingen, de mate van vooruitgang, knelpunten en successen besproken. Met behulp van deze inzichten hebben we bekeken in welke mate het VN-verdrag Handicap wordt geïmplementeerd en op welke elementen implementatie nog achterloopt.

Per element geven we een korte conclusie alvorens in te gaan op de overkoepelende inzichten.

Onderwijssysteem

Een inclusief onderwijssysteem betekent dat er binnen de hele onderwijsinstelling beleid is geformuleerd en wordt uitgevoerd ten behoeve van de inclusie van studenten met een ondersteuningsbehoefte. Hoofdstuk 3 laat zien dat steeds meer hogescholen en universiteiten (78%) de intentieverklaring VN-verdrag Handicap hebben ondertekend, waarmee ze aangeven aan de slag te gaan met het waarborgen van inclusiviteit op alle niveaus van het onderwijssysteem. De onderwijsinstellingen geven aan dat er steeds meer bewustzijn en draagvlak is en dat inclusie steeds vaker onderdeel is van beleidsplannen. Toch hebben zij moeite met de overstap van het medisch naar het sociaal model. Om inclusie daadwerkelijk te bereiken, is het essentieel om zo'n systeemverandering door te voeren. Belemmeringen zoals tijdsgebrek, onduidelijk eigenaarschap en versnipperde verantwoordelijkheid vertragen de voortgang. Hoewel instellingen kleine stappen zetten en studenten met een ondersteuningsbehoefte steeds vaker betrekken via klankbordgroepen en adviescommissies, wordt dit laatste nog als onvoldoende ervaren.

Leeromgeving en cultuur

Een inclusieve leeromgeving en cultuur wordt gekenmerkt door toegankelijkheid, diversiteit, veiligheid, respect en waardering. Uit hoofdstuk 4 blijkt dat, ondanks inspanningen van onderwijsinstellingen op deze thema's, randvoorwaarden om te kunnen studeren zoals fysieke en digitale toegankelijkheid nog steeds uitdagingen vormen. Daarnaast hebben studenten met een ondersteuningsbehoefte vaker te maken met een minder goede mentale gezondheid en ervaren zij niet altijd voldoende begrip en sociale veiligheid binnen de onderwijsinstelling.

Programma en toetsing

Bij een inclusief onderwijsprogramma wordt rekening gehouden met de behoeften van studenten met een ondersteuningsbehoefte, waarbij de nadruk ligt op inclusieve lessen, leermethoden en toetsvormen. Uit hoofdstuk 5 blijkt dat toegankelijk toetsen en examineren een belangrijk aandachtspunt blijft. Bijna de helft van de hogescholen en universiteiten geeft aan dat zij veel vragen en problemen ervaren op dit thema. Toetsing wordt nog vaak benaderd vanuit het medisch model, waarbij toegankelijkheid meestal niet al in de ontwerpfase wordt meegenomen. Veel onderwijsinstellingen besteden echter specifiek aandacht aan het verbeteren van de toegankelijkheid van toetsen. Studenten met een ondersteuningsbehoefte zijn over het algemeen goed op de hoogte van toetsvoorzieningen, maken hier relatief vaak gebruik van en zijn er gemiddeld tevreden over. Naast toetsing blijft ook toegankelijk lesmateriaal een uitdaging; diverse digitale en fysieke leermiddelen zijn nog altijd ontoegankelijk. Tot slot is er weinig aandacht voor inclusie in het curriculum, zowel op het gebied van toegankelijkheid als representatie.

Ondersteuningsaanbod

Een inclusief ondersteuningsaanbod betekent dat onderwijsinstellingen een passend ondersteuningsaanbod hebben voor studenten die tegen belemmeringen aanlopen en studenten daar proactief over informeren. Uit hoofdstuk 6 blijkt dat onderwijsinstellingen stappen zetten om het ondersteuningsaanbod voor studenten met een ondersteuningsbehoefte te verbeteren, met name op het gebied van informatievoorziening. Toch blijft dit een aandachtspunt: 23,5% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte geeft aan ontevreden te zijn over de informatie op websites en portals. Zij zijn meer tevreden over informatie uit persoonlijk contact. Ondanks dat de bekendheid van diverse voorzieningen heel licht is gestegen ten opzichte van vorig jaar, zien we nog altijd dat veel studenten met een ondersteuningsbehoefte niet bekend zijn met beschikbare onderwijs- en zelfstudievoorzieningen (meer dan 50%) en financiële compensatieregelingen (71%). Studenten die deze voorzieningen gebruiken, beoordelen ze gemiddeld als redelijk positief. Tot slot zijn financiële moeilijkheden een belangrijk en opvallend knelpunt: 40% van de studenten met een functiebeperking die belemmeringen ervaart tijdens de studie heeft financiële problemen, een percentage dat de afgelopen drie jaar sterk is gestegen.

Toerusting professionals

Inclusieve toerusting van professionals houdt in dat onderwijsprofessionals worden ondersteund, gefaciliteerd en toegerust om inclusief onderwijs vorm te geven binnen de instelling. Veel onderwijsinstellingen (64%) signaleren een gebrek aan bewustwording en handelingsverlegenheid bij docenten als belangrijke knelpunten. Onderzoek benadrukt dat diversiteit in de studentenpopulatie vraagt om andere vaardigheden, zoals het creëren van een veilig leerklimaat en het aanpassen van lesmateriaal en toetsen. Tegelijkertijd blijkt dat werkdruk en verminderd welzijn van docenten dit bemoeilijken. Uit onderzoeken blijkt dat een groot deel van de docenten hoge werkdruk en stress ervaart, en sociale onveiligheid een belemmering vormt. Hoewel instellingen investeren in bewustwording en professionalisering, blijft ondersteuning van docenten, waaronder aandacht voor hun welzijn, essentieel om inclusief onderwijs te realiseren.

Overgang van en naar onderwijs

Inclusieve overgangen van en naar onderwijs worden gekenmerkt door een soepele doorstroom voor studenten met een ondersteuningsbehoefte. Uit hoofdstuk 8 blijkt dat het hbo en wo in Nederland toegankelijk is voor deze studenten, maar dat zij nog steeds belemmeringen ervaren in (de overstap naar) het hbo en wo vanwege hun ondersteuningsbehoefte. Zo vallen studenten met een ondersteuningsbehoefte vaker uit tijdens hun studie dan studenten zonder ondersteuningsbehoefte. Daarnaast meldt 5 tot 6% van de hbo- en wo-studenten met een functiebeperking dat zij stagediscriminatie hebben ervaren vanwege hun functiebeperking. Ook bij de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt ondervinden hbo-afgestudeerden met een ondersteuningsbehoefte uitdagingen. Zij zijn na hun studie vaker en langer werkloos dan hun leeftijdsgenoten zonder ondersteuningsbehoefte. Hoewel het type dienstverband en uurloon vergelijkbaar zijn, hebben zij minder vaak een vast contract en zijn zij minder tevreden over hun functie en carrière mogelijkheden.

Landelijke en regionale samenwerkingen

Dit inclusie-element gaat in op de landelijke en regionale samenwerkingen die bijdragen aan brede kennisuitwisseling op het gebied van inclusie. Dit element wordt gezien als voorwaarde en methode om te blijven werken aan en uit te wisselen over inclusief onderwijs. Er zijn al meerdere netwerken en samenwerkingen opgestart waar landelijke en regionale partners bij elkaar komen om kennis en ervaring rondom (elementen van) inclusief onderwijs met elkaar uit te wisselen.

Monitoring en datagebruik

Dit inclusie-element richt zich op monitoring en datagebruik – zowel op landelijk als op instellingsniveau – als methodiek om te werken aan de kwaliteitsborging en de evaluatie van inclusief onderwijs. Dit rapport is een voorbeeld van hoe monitoring kan worden ingezet om inzicht te krijgen in de ontwikkelingen en knelpunten op het gebied van de implementatie van het VN-verdrag Handicap.

Uit deze monitor blijkt dat er goede stappen worden gezet richting inclusief onderwijs. Zo laat de monitor zien dat steeds meer onderwijsinstellingen de intentieverklaring VN-verdrag Handicap ondertekenen, bijna alle instellingen aangeven dat inclusie is opgenomen in hun meerjareavisie, en dat steeds meer instellingen hun beleid hebben aangepast om beter aan te sluiten bij het VN-verdrag Handicap. Onderwijsinstellingen hebben daarnaast tijd geïnvesteerd in het bevorderen van bewustwording en kennis, en in het verminderen van handelingsverlegenheid onder docenten. Ook hebben zij gewerkt aan het verbeteren en realiseren van specifieke faciliteiten om onder andere de digitale en fysieke toegankelijkheid te bevorderen. Verder is er een lichte stijging te zien in de bekendheid van ondersteuningsvoorzieningen onder studenten met een ondersteuningsbehoefte. De meeste studenten geven aan over het algemeen tevreden te zijn met de ondersteuning die zij ontvangen om hun studie te kunnen volgen.

Ondanks deze positieve ontwikkelingen komt uit de monitor ook naar voren dat de stap naar daadwerkelijke implementatie van het VN-verdrag Handicap vaak nog groot is. De focus ligt nu vooral op het verbeteren van bewustwording en kennis, en op het aanpassen van beleid, kaders en visies. Hoewel bewustwording een belangrijke stap is in de weg naar inclusief onderwijs, is actie nodig om intenties en goede bedoelingen daadwerkelijk te vertalen naar de dagelijkse praktijk van onderwijsinstellingen. Daarbij blijkt dat de overgang van het medisch model naar het sociaal model als ingewikkeld wordt ervaren. De meeste hogescholen en universiteiten richten zich nog steeds voornamelijk op toegankelijkheid door middel van individuele aanpassingen en verplichte 'disclosure', wat aansluit bij het medisch model.

Hierdoor is inclusief onderwijs nog niet de norm in de dagelijkse praktijk, en ervaren studenten met een ondersteuningsbehoefte nog altijd diverse belemmeringen en knelpunten tijdens hun studie. Deze belemmeringen hebben onder andere betrekking op ontoegankelijke gebouwen, leermiddelen en leeromgevingen, en het ontbreken van aandacht voor inclusie in het curriculum. Ook op het gebied van stages en de overstap naar de arbeidsmarkt worden knelpunten ervaren. Zo krijgen studenten met een ondersteuningsbehoefte te maken met stagediscriminatie, hebben zij minder snel een baan na het behalen van hun diploma, en hebben zij bij een baan minder vaak een vast contract en gewenste carrièremogelijkheden. Daarnaast is het belangrijk om te benoemen dat studenten, die belemmeringen ervaren bij het studeren vanwege een ondersteuningsbehoefte, vaker financiële moeilijkheden hebben. Het aandeel studenten dat hiermee te maken krijgt neemt toe, en het verschil met studenten zonder ondersteuningsbehoefte wordt steeds groter.

De inzet van onderwijsinstellingen op inclusief onderwijs komt in deze monitor duidelijk naar voren. Toch constateren we ook dat de inspanningen op dit thema vaak nog door een klein groepje aanjagers worden gedragen. Daarnaast zijn de inspanningen veelal in lijn met het medisch model en ligt de focus vooral op bewustwording. In paragraaf 11.3 formuleren we diverse aanbevelingen om de implementatie van het VN-verdrag Handicap te bevorderen en de beweging naar inclusief onderwijs vanuit het sociaal model te versnellen.

11.2 Sterktes en beperkingen

De Staat van Inclusief Onderwijs is een jaarlijkse monitor waarmee inzicht wordt gegeven in de stand van zaken op het gebied van inclusief onderwijs in het Nederlandse hbo en wo. Met behulp van de Staat van Inclusief Onderwijs hebben we inzicht in de status, ontwikkelingen, knelpunten en verbeterkansen op het gebied van de acht inclusie-elementen in het onderwijs. Daarbij helpt deze monitor in kaart te brengen hoe de vertaalslag van het VN-verdrag Handicap naar de praktijk wordt gemaakt. Met behulp van deze Staat van Inclusief Onderwijs zijn we in staat de mate waarin het VN-verdrag Handicap in hogescholen en universiteiten wordt geïmplementeerd te monitoren.

Voor het schrijven van de Staat van Inclusief Onderwijs zijn we afhankelijk van bestaande data en bestaand onderzoek. Hierdoor kan het zijn dat sommige inclusie-elementen in de Staat ieder jaar met andere subthema's beschreven worden en andere inzichten bieden. Zo zijn er nog niet voor alle elementen (jaarlijks) cijfers beschikbaar en zijn we dus alleen in staat trends of ontwikkelingen in kaart te brengen wanneer we (jaarlijks) terugkerend onderzoek kunnen gebruiken.

Met de Staat van Inclusief Onderwijs willen we ook inzicht bieden in de elementen waar nog minder informatie over beschikbaar is en waarmee we onderzoekers willen inspireren en aanzetten tot het onderzoeken en aanvullen van deze kennis. Op deze manier zijn we ieder jaar in staat om inzicht te bieden in de huidige stand van zaken op het gebied van de acht elementen van inclusief onderwijs. Aan onderzoekers ook de oproep om ons vooral op de hoogte te brengen van relevante aankomende publicaties – op het gebied van landelijk onderzoek omtrent inclusief onderwijs in het hbo en wo – voor de Staat van Inclusief Onderwijs van volgend jaar.

11.3 Aanbevelingen

11.3.1 Aanbevelingen gericht op de overheid

1. Landelijke definitie en kaders

Uit het rapport van het VN-comité over de Nederlandse voortgang met betrekking tot het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap blijkt dat Nederland nog grote stappen moet zetten om inclusief onderwijs te realiseren (VN-comité, 2024). Onderwijsinstellingen geven aan dat de omslag naar het sociaal model als complex wordt ervaren, mede door het ontbreken van duidelijke landelijke kaders voor de invulling van inclusief onderwijs vanuit het sociaal model.

Aanbevelingen:

- Overweeg een definitie op inclusief onderwijs voor het hbo en wo in lijn met het VN-verdrag Handicap en stel een roadmap op welke stappen er de komende jaren worden gezet om dit ‘ideaalbeeld’ te bereiken. Op dit moment ontbreekt het aan een gezamenlijk beeld en definitie op inclusief onderwijs. Daardoor is het onduidelijk wat de stip op de horizon is en waar naartoe wordt gewerkt. Een dergelijke definitie kan helpen om inzichtelijk te maken wat er in het hbo en wo wordt verstaan onder inclusief onderwijs en welke stappen er gezet gaan worden om dit te bereiken.
- Overweeg een landelijke norm voor basisondersteuning in het hbo en wo. In deze norm kunnen minimale eisen worden opgenomen voor fysieke toegankelijkheid, digitale toegankelijkheid, flexibiliteit in onderwijsprogramma's, en toegang tot ondersteuning.

2. Draag bij aan het verbeteren van de financiële situatie van studenten met een ondersteuningsbehoefte

Studenten met een ondersteuningsbehoefte ervaren vaker financiële moeilijkheden dan hun peers zonder ondersteuningsbehoefte (Dienst Uitvoering Onderwijs, 2024).

Aanbevelingen:

- Vergroot de bekendheid en toegang tot financiële regelingen, zoals de individuele studietoelage, door landelijke informatiecampagnes en proactieve ondersteuning van onderwijsinstellingen bij aanvragen.
- Breid financiële regelingen uit, bijvoorbeeld door de studietoelage te verhogen of door een specifieke beurzenregeling voor studenten met een ondersteuningsbehoefte.

3. Beleg verantwoordelijkheid voor ondersteuning bij de overstap naar de arbeidsmarkt

Uit een analyse van de hbo-monitor blijkt dat jongeren met een ondersteuningsbehoefte na hun afstuderen vaker en langer werkloos zijn dan hun leeftijdsgenoten zonder ondersteuningsbehoefte. Wanneer zij een baan vinden, hebben ze minder vaak een vast contract en zijn ze minder tevreden over hun functie en carrièremogelijkheden (Schreurs & Scheeren, 2024).

Aanbevelingen:

- Zorg voor specifieke regelingen en beleid voor theoretische opgeleide jongeren. Zij vallen nu vaak tussen ‘wal en schip’. Dit komt doordat bestaande ondersteuningsregelingen, zoals het doelgroepenregister, vaak niet ingericht zijn op theoretisch opgeleide jongeren maar zij wel extra ondersteuning kunnen gebruiken.
- Ontwikkel stage- en werkgarantieprogramma's voor studenten met een ondersteuningsbehoefte, in samenwerking met werkgeversorganisaties en sectorale brancheverenigingen.
- Overweeg een nationaal coördinatiepunt voor de arbeidsmarkttransitie van studenten met een ondersteuningsbehoefte. Dit punt kan de driehoek van onderwijsinstellingen, werkgevers en studenten ondersteunen.

11.3.2 Aanbevelingen gericht op de onderwijsinstelling

4. Maak een actieplan voor de implementatie van het VN-verdrag Handicap, stel een contactpersoon aan en rapporteer over de voortgang

Steeds meer onderwijsinstellingen hebben de intentieverklaring VN-verdrag Handicap ondertekend, waarmee zij zich committeren aan het waarborgen van inclusiviteit op alle niveaus van het onderwijssysteem. Hoewel onderwijsinstellingen zich inspannen, ligt de focus vaak nog op bewustwording en reactief handelen vanuit het medisch model, in plaats van een proactieve aanpak vanuit het sociaal model (Scheeren, 2024).

Aanbevelingen:

- Ontwikkel een actieplan waarin je als onderwijsinstelling concrete stappen, verantwoordelijkheden, deadlines en meetbare doelen beschrijft om inclusiviteit te bevorderen.
- Stel een contactpersoon aan die verantwoordelijk is voor dit actieplan en het inclusiebeleid binnen de onderwijsinstelling coördineert.
- Bied scholing aan onderwijsprofessionals over het sociaal model van handicap en de praktische implementatie ervan.
- Creëer een monitoringsysteem waarin voortgang jaarlijks wordt gerapporteerd en studenten met ondersteuningsbehoefte inspraak hebben. Een overweging is bijvoorbeeld om in het jaarverslag hierover te rapporteren.

5. Zet de ervaringsdeskundigheid van studenten in

Onderzoek toont aan dat kennis en houding met betrekking tot ondersteuningsbehoeften in systemen, beleid en praktijk binnen hogescholen en universiteiten vaak niet overeenkomen met het perspectief van mensen met een ondersteuningsbehoefte (Spaan et al., 2024).

Aanbevelingen:

- Richt structurele platforms of adviescommissies op, bestaande uit studenten met een ondersteuningsbehoefte, die regelmatig advies geven over beleid en implementatie.
- Ondersteun en financier studentenplatforms, zodat studenten met een ondersteuningsbehoefte elkaar kunnen versterken en bijdragen aan beleidsvorming.
- Beloon participatie van ervaringsdeskundige studenten via een financiële vergoeding of studiepunten.
- Integreer ervaringsdeskundigheid in de opleiding van docenten.

11.3.3 Aanbevelingen gericht op studenten

6. Niets over ons, zonder ons

Studentenplatforms voor en door studenten met een ondersteuningsbehoefte spelen een cruciale rol in het bevorderen van inclusiviteit en toegankelijkheid binnen onderwijsinstellingen. Steeds meer onderwijsinstellingen hebben platforms, klankbordgroepen of adviescommissies waar studenten met een ondersteuningsbehoefte samenkomen om informatie en ervaringen uit te wisselen. Daarnaast zetten deze studenten hun ervaringsdeskundigheid in om bij te dragen aan de ontwikkeling en verbetering van inclusief onderwijs.

- Wil je graag ervaringen delen of ervaringsdeskundigheid inzetten, meld je dan aan bijvoorbeeld bij een studentenplatform, klankbordsessie of de medezeggenschap. **Hier** vind je een overzicht van bestaande studentenplatforms voor studenten met een ondersteuningsbehoefte.

12. Referenties

- Broek, A. van den, Termorshuizen, T., & Cuppen, J. (2023). *Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2022-2023*. ResearchNed.
- Bremer, B., Scheeren, L., Bakker, M. (2023). *Docentenwelzijn: een verkenning in het mbo en hbo*. ECIO
- De Visser, M., Lommertzen, J., Hendrix M. & Luyten, E. (2024). *Stages in het hoger onderwijs – eindrapportage*. ResearchNed.
- Defence for Children. (2018). *Factsheet: Inclusief onderwijs als kinderrecht*. Defence for Children.
- Dienst Uitvoering Onderwijs, (2024). *Tendrapportage HO 2024*. Dienst Uitvoering Onderwijs.
- Dopmeijer, J.M., Scheeren, L., van Baar, J., Bremer, B., & Nuijen, J. (2023). *Harder, better, faster stronger? Een onderzoek naar risicofactoren en oplossingsrichtingen van prestatiedruk en stress van studenten in het hbo en wo*. Trimbos-instituut, ECIO en RIVM.
- Ebert, M. (2024). *Inclusief Curriculumscan*. Lectoraat Diversiteitsvraagstukken, Inholland.
- Institutional Research (2023). *De Staat van Avans: Studiejaar 2021-2022*. Avans Hogeschool.
- Klinkenberg, E. & Kappe, R. (2024) Factsheet studentenwelzijn 2024. Inholland.
- Koning, K. de & Scheeren, L. (2023). *Fysieke toegankelijkheid: bevorderende en belemmerende factoren in het hoger onderwijs*. ECIO.
- Nederlandse Arbeidsinspectie (2024). *Research Report on Psychosocial Workload at Dutch Universities*. Netherlands Labour Authority.
- Nuijen, J., Verweij, A., Dopmeijer, J.M., van Wamel, A., Schouten, F., Buijs, M., van der Horst, M. & van den Brink, C. (2023). *Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs 2023*. Rapport: RIVM, Trimbos-instituut en GGD GHOR Nederland.
- Scheeren, L. (2024). *Monitor VN-verdrag Handicap 2024: implementatie VN-verdrag in het hoger onderwijs*. ECIO.
- Scheeren, L., Bremer, B., Kennis, K., Beurskens, K., Cuppen, J., Hendrix, M. & Luyten, E. (2024). *Onderzoek naar stagediscriminatie van studenten met een functiebeperking in het mbo, hbo en wo*. ECBO.
- Scheeren, L. & Jansen, L. (2024). *De onderwijsinstelling als SAFE SPACE: Handreiking sociale veiligheid voor het hbo/wo*. ECIO, ISO & Stichting TimeOut.
- Scheeren, L. & Schreurs, M. (2023). *Jaarrapport studeren met een ondersteuningsbehoefte 2023. Analyse Nationale Studenten Enquête (NSE)*. ECIO.

- Scheeren, L. & Schreurs, M. (2024). *Jaarrapport studeren met een ondersteuningsbehoefte 2024. Analyse Nationale Studenten Enquête (NSE)*. ECIO.
- Scheeren, L., Schreurs, M., Bakker, M., & Bremer, B. (2023). *De Staat van Inclusief Onderwijs 2023*. ECIO.
- Scheeren, L. & Van Veen, E. (2022). *Monitor VN-verdrag Handicap 2023: Implementatie VN-verdrag in het hoger onderwijs*. ECIO.
- Scheeren, L. & Van Veen, E. (2023). *Monitor VN-verdrag Handicap 2023: Implementatie VN-verdrag in het hoger onderwijs*. ECIO.
- Schreurs, M. & Scheeren, L. (2024). Publicatie van de analyse van de hbo-monitor volgt eind 2024.
- Schreurs, M., Scheeren, L., & Bakker, M. (2023). *Toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperking: Bevorderende en belemmerende factoren die studenten met een functiebeperking ervaren in het eerste jaar van het hoger onderwijs*. ECIO.
- Spaan, N., Van Trigt, P., & Schippers, A. (2024). Integration of a Disability Lens as Prerequisite for Inclusive Higher Education. *European Journal of Inclusive Education*, 3(1), 1-24.
- Pollaert, E., Van der Meulen, E., & Sutantapreeda, A. (2021). *Essentieel of exta? De inbedding van het VN-verdrag Handicap en het sociaal model van handicap in Nederlandse hbo-curricula*. Alliantie VN-verdrag Handicap.
- Universities UK. (2020). *Stepchange: Mentally Healthy Universities*. London: Universities UK.
- De Oogvereniging. (2024). *Rapport onderzoek toegankelijk beroepsonderwijs*. Visio Foundation.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, (2024). *Concluding observations on the initial report of the Netherlands*. United Nations.
- Wolff, R., de Jong, M., Çelik, A., Ebert, M., Koster, L. & Cilingir, E. (2024). *Noodzaak of Bijzaak: over kennisbenutting met betrekking tot inclusief onderwijs*. Inholland.
- van der Heijden, S. (2024). *Studeren met ADHD*. Christelijke Hogeschool Ede.
- van Veen, E. & Leijds, L. (2023). *Toetsen en toetsystemen onvoldoende toegankelijk voor studenten met een beperking*. Examens, 3, p16-21.

Colofon

De Staat van Inclusief Onderwijs 2024

Auteurs

Lotte Scheeren, Marit Schreurs, Minne Bakker & Famke de Boer

Uitgave

Dit rapport is gepresenteerd tijdens het ECIO Congres 2024, gehouden op 28 november 2024 in de Prodentfabriek, Amersfoort.

Expertisecentrum Inclusief Onderwijs

Postbus 1585

5200 BP 's-Hertogenbosch

algemeen@ecio.nl | www.ecio.nl

www.onbelemmerdstuderen.nl | www.kennisbankstudentenwelzijn.nl

Vormgever

MEO

© 2024, ECIO, 's-Hertogenbosch

Deze uitgave is met zorg samengesteld en naar beste weten van de auteurs opgesteld.

Aan de inhoud kunnen echter geen rechten worden ontleend. Het overnemen van teksten, ideeën en resultaten uit deze publicatie is toegestaan, op voorwaarde van correcte bronvermelding.

De Staat van Inclusief Onderwijs 2024 is mogelijk gemaakt met subsidie van het ministerie van OCW.

ECIQ

leren
zonder belemmering